

**PAWILON
POLSKI
W WENECJI**

ROD POLONIA

Laboratorium Utopii

Daria Malicka, Grzegorz Layer, Michał Centkowski

Fragment dokumentacji złożonej do konkursu
na kuratorski projekt wystawy w Pawilonie Polskim
na 19 Międzynarodowej Wystawie Architektury
w Wenecji w 2025 r.

IDEA PROJEKTU

Działkowe ogrody – liminalna przestrzeń, w której linearny czas świata napędzane-go (złudną) obietnicą ciągłego wzrostu, maksymalizacji potrzeb, doznań i zysków, ustępuje miejsca cyklicznemu rytmowi natury, spowolnieniu, minimalizacji potrzeb. To świat w skali mikro. Nowy model urbanistyczny – mikro ogrody, układające się w mikro miasta. To przestrzeń wytchnienia, odzyskiwania komfortu, zbudowana z materiałów przetworzonych, zużytych, skomponowanych na nowo dzięki nieskrępowanej kreatywności użytkowników w duchu DIY. To laboratorium architektury, ekonomii, ekologii, alternatywnego mieszkalnictwa i ogrodnictwa. To poligon ćwiczeń z samowystarczalności, zrównoważonego rozwoju i recyklingu. Świat mikro pragnień, mikro przyjemności, mikro turystyki. To strefa komfortu fabrykowanego z dyskomfortu, z tego co śmieszne, małe, swojskie, ze śmieci i odpadów. Kolaż materiałów, estetyk, emocji. Utkany z pragnienia powrotu do natury. To ratunek dla świata ginącego pod naporem późnego kapitalizmu. To ekonomia obwarzanka, w miejsce krzywej wzrostu. To nowy międzygatunkowy ogród rajski, zamieszkiwany przez ślimaki, łabędzie z opon, pokiereszowane krasnale i zmęczonych ciągłym pędem ludzi.

Wywodząca się z XIX-wiecznej Danii koncepcja ogródków działkowych, doskonale się w Polsce przyjęła, nie tylko zyskując oryginalny wyraz architektoniczny, lecz także stale ewoluując pod względem funkcjonalnym, zgodnie z rytmem przemian społecznych, ekonomicznych i kulturowych. Pierwszy Rodzinny Ogród Działkowy (dla nazwy tej przyjęty został akronim ROD) „Kąpiele Słoneczne” powstał w Grudziądzu w 1897 roku z inicjatywy dr. Jana Jalkowskiego, założyciela „Towarzystwa Naturalnego Sposobu Życia”. W początkach XX wieku oraz po drugiej wojnie światowej rodzinne i pracownicze ogrody działkowe powstawały w wielu polskich miastach (m.in. w Warszawie, Katowicach, Łodzi) na stałe wpisując się w architektoniczny krajobraz naszego kraju. Służyły przede wszystkim zdrowiu, rekreacji, budowaniu społecznych więzi. Stanowiły miejsce wytchnienia, kontaktu z naturą – miejską oazę, w której zmęczeni mieszkańcy przemysłowych regionów odnajdywali spokój. Równocześnie pełniły rolę małych gospodarstw, dostarczających rodzinom żywność w postaci zdrowych owoców i warzyw. Rodzinne ogrody działkowe stanowiły odpowiedź na postępującą urbanizację, były próbą osvajania przemysłowej nowoczesności, łącznikiem ze światem natury, narzędziem poprawy zdrowia publicznego. Były jednym z pierwszych przykładów architektury naprawdę zorientowanej na potrzeby użytkownika.

Rodzinne Ogrody Działkowe to architektoniczno-urbanistyczny program społeczny; przestrzeń spontanicznej twórczości, DIY, hobby; miejsce schronienia, alternatywne mieszkalnictwo; Mikro uprawy: żywność z własnego ogrodu. Miejsce rekreacji: małe podróże, czas wolny.

UZASADNIENIE WYBORU TEMATU

*Laboratorium
rozwiązań
na przyszłość*

Przyglądając się idei ogródków działkowych, których historia w Polsce liczy sobie przeszło 125 lat, jako projektowi społecznemu, koncepcji architektoniczno-urbanistycznej, narzędziu polityki przestrzennej, wreszcie jako elementowi zindustrializowanego krajobrazu miejskiego, stanowiącego odpowiedź na problemy i wyzwania epoki przemysłowej w ujęciu historycznym, analizujemy ewolucję, jaką przeszła zarówno idea, jak również jej konkretne realizacje. Kreśląc hipotetyczny, utopijny scenariusz odrodzenia koncepcji, zastanawiamy się, jaką rolę mogłyby odegrać ogrody działkowe w przyszłości przeludnionej, zmagającej się z kryzysami klimatycznymi, energetycznymi, żywnościowymi oraz z wyzwaniami polityki przestrzennej współczesnych miast. W ostatnich latach nastąpił ponowny rozkwit idei ogródków działkowych. Wraz z rozwojem nowych trendów – rewitalizacji przestrzeni miejskich, zrównoważonego rozwoju, odbudowy wspólnot lokalnych, samowystarczalności – miejska oaza, nieodległa, dająca wytchnienie, pozwalająca na wypoczynek, odosobnienie, dostarczająca zdrową żywność, stanowiąca schronienie dla owadów i zwierząt, znów stała się modna, popularna, pożądana. Rodzinne ogródki działkowe są demokratyczne, zrównoważone, ekologiczne. Stanowią doskonały poligon

doświadczalny alternatywnych modeli rozwoju społecznego i relacji człowieka z naturą – takich jak zaproponowana przez angielską badaczkę Kate Raworth koncepcja „ekonomii obwarzanka”. Śledząc ewolucję koncepcji ogródków działkowych chcemy potraktować je jako narzędzie myślowego eksperymentu, wehikuł nowych rozwiązań. Przyglądając się zmieniającym się funkcjom, społecznym oczekiwaniom oraz potrzebom, analizując dane statystycznego i wskaźniki ekonomiczne, badając zagrożenia i wyzwania przed jakimi stajemy w związku ze zmianami klimatycznymi i demograficznymi oraz kryzysami polityczno-ekonomicznymi, chcemy wspólnie z odbiorcami zastanowić się, do czego mogą się nam się jeszcze przydać ogródki działkowe. Proponujemy odwiedzającym Polski Pawilon wycieczkę do wyśnionego, utopijnego świata. Świata ogrodów działkowych.

Pierwszym znakiem wizualnym, przyciągającym uwagę odwiedzających jeszcze przed wejściem do wnętrza pawilonu jest umieszczony na fasadzie element metaloplastyczny tworzący wraz z istniejącym napisem Polonia tytuł wystawy „ROD POLONIA”. W formie nawiązuje on do wernakularnego liternictwa wieńczącego bramy do ogrodów działkowych. Jego surowe kształty odsyłają do rękodzielniczej prostoty wytworów działań typu DIY. Analizując dawne funkcje i projektując alternatywną wizję przyszłych ewolucji ogrodów działkowych, nawiązujemy także twórczy dialog z nagrodzonym Złotym Lwem Pawilonem Polskim z 2008 roku pt. „Hotel Polonia”, traktującym o alternatywnych modelach przyszłości istniejących obiektów architektury. Po wejściu do zabytkowej przestrzeni Polskiego Pawilonu, skąpanej w naturalnym świetle słonecznym wpadającym przez szklany sufit, uwagę odbiorcy przykuwa centralnie usytuowana wielobarwna instalacja przestrzenna przywodząca na myśl zieloną wyspę, mieszcząca w sobie między innymi domek-altanę, rozbudowaną o wyniesiony zewnętrzny taras i szklarnię, ogród z donicami, rabatami, roślinami pnącymi, oczkiem wodnym, elementami bramy-pergoli, meblami ogrodowymi. Forma instalacji z jednej strony stanowi wierne odwzorowanie archetypicznego układu działki w skali zbliżonej do rzeczywistej, w formie przypominającej typowe polskie ogródki działkowe. Z drugiej zaś stanowi twórcze przetworzenie, ukazujące nowe możliwości eksploatacji i aranżacji przestrzeni, uwzględniające alternatywne rozwiązania technologiczne oraz trendy związane z DIY czy recyklingiem. Swobodny układ przestrzeni tworzy immersyjne środowisko umożliwiające zwiedzającym poruszanie się we wnętrzu, korzystanie z tarasu oraz wyposażenia domku i działki, zachęcając gości pawilonu do interakcji, relaksu. Odzworowując naturalny cykl życia roślin – poprzez ukazanie trwającego przez cały okres działania pawilonu procesu wzrostu roślin pnących, suszenia ziół oraz dojrzewania przetworów owocowo-warzywnych umieszczonych w specjalnych stojakach – przestrzeń ogródka-instalacji nie tylko daje wytchnienie, stając się przystankiem w wędrówce przez teren wystawienniczy Biennale, ale też pozwala uczestnikom poznać rytm biologicznej egzystencji mikroogrodu. Sugestywna forma altany, staje się obietnicą odzyskania czasu wolnego – kategorii coraz bardziej dziś deficytowej. Instalacja niczym laboratorium przyjmuje formę otwartą, pączkującą, podatną na zmiany, utkaną z fantazji, snów i marzeń, wrażeniową, wyrazistą estetycznie. Pragmatyczną, nowoczesną ideę mikro domu i mikro ogrodu przyobleka w postmodernistyczną formę architektonicznej „wieży Babel”, której zwieńczeniem jest efektowny neon w formie słońca. Nawiązuje on do pierwszego Rodzinnego Ogrodu Działkowego na ziemiach polskich, założonego w 1897 roku w Grudziądzu ROD „Kąpiele Słoneczne”. Ogród-instalacja cytuje zindywidualizowane, fantazyjne formy charakterystyczne dla architektury działkowej i odnosi się do ich semantyki.

Instalację uzupełniają materiały audiowizualne w formie projekcji prezentowanych we wnętrzu ogrodu. Materiały dokumentujące życie użytkowników, abstrakcyjne ujęcia cyklu życia roślin oraz filmy instruktażowe ukazujące jak samodzielnie wykonywać konkretne elementy wyposażenia działki.

OPIS WYSTAWY

Instalacja

SŁOWA-KLUCZE
Reakcja – mikroczasy, wypoczynek, kontakt z naturą, czas wolny, integracja, zdrowie publiczne, relacje społeczne, wspieranie bioróżnorodności. Schronienie – dom, alternatywne mieszkalnictwo, ekonomia przestrzeni, nowe modele zamieszkiwania. Przestrzeń kreatywności – „zrób to sam”, majsterkowanie, twórczość oddolna, fantazja, bricolage. Produkcja żywności – mikrouprawy, miejskie farmy, samowystarczalne miniegospodarstwo, slow food, zdrowie, gospodarka cyrkularna, kompostowanie.

PROJECT IDEA

Allotment gardens – a liminal space in which the linear time of a world driven by the (illusory) promise of continuous growth, maximising needs, sensations and profits, gives way to the cyclical rhythm of nature, slowing down, minimising needs. This is the world on a micro scale. A new urban model – micro gardens, arranged in micro cities. It is a space of respite, of regaining comfort, built from recycled, used materials, re-composed thanks to the unrestricted creativity of users in a DIY spirit. It is a laboratory of architecture, economy, ecology, alternative housing and gardening. It is a training ground for self-sufficiency, sustainability and recycling. A world of micro desires, micro pleasures, micro tourism. It is a zone of comfort fabricated from discomfort, from the ridiculous, the small, the familiar, from rubbish and waste. A collage of materials, aesthetics, emotions. Woven from a desire to return to nature. It is a rescue for a world dying under the strain of late capitalism. It's a doughnut economics instead of a growth curve. It is a new interspecies Garden of Eden, inhabited by snails, tyre swans, mangled dwarves and people tired of the constant rush.

*ROD – Rodzinne
Ogródki Działkowe
– Family Allotment
Gardens (translator
note).

The concept of the allotment gardens, dating back to the 19th century Denmark, has been very well adopted in Poland, not only gaining an original architectural form, but also constantly evolving in terms of functionality, responding to the rhythm of the social, economic and cultural changes. The first Family Allotment Garden “ROD* Kąpiele Słoneczne” (‘FAG Sunbathing’) was established in Grudziądz in 1897 on the initiative of dr. Jan Jalkowski, the founder of the ‘Society of Natural Way of Life’. At the beginning of the 20th century and after the Second World War, family and employees’ allotment gardens were established in many Polish cities (including Warsaw, Katowice, Łódź) and became a permanent element of the architectural landscape of our country. They served primarily a purpose of health, recreation and creating the social bonds. They were places of relaxation, where people could spend time in nature – an urban oasis where the tired inhabitants of the industrial regions could find peace. At the same time, they were used as small farms, providing families with some food – with healthy fruit and vegetables. The family allotment gardens were a response to the progress of urbanisation, an attempt to tame the industrial modernity, a link with the nature, a tool to improve the public health. They were one of the first examples of truly user-oriented architecture.

JUSTIFICATION FOR THE CHOICE OF TOPIC

*A laboratory for
future solutions*

The history of the allotment gardens in Poland dates back to over 125 years. We want to analyse both the evolution which the concept of the allotments has gone through over the years and its specific implementations, looking at this idea in the historic perspective as a social project, an architectural and urban concept, a tool of space management policy, and finally as an element of the industrialised urban landscape, that is a response to the problems and challenges of the industrial era. When drawing a hypothetical, utopian scenario of the revival of the concept, we consider what role allotment gardens could play in the future of modern metropolises – overpopulated, struggling with climate, energy and food crises and with the challenges of the space management policy. In recent years, the idea of allotment gardens has flourished again. Alongside the development of the new trends such as revitalisation of the urban spaces, sustainable development, reconstruction of local communities, self-sufficiency – the urban oasis, located in proximity, seclusion and breathing space allowing relaxation, providing healthy food again has become fashionable, popular and desirable. The family allotments are democratic, sustainable and ecological. They are a perfect testing ground for alternative models of social development and the human-nature relationship – such as the concept of the ‘doughnut economics’ proposed by English researcher Kate Raworth. Following the evolution of the allotment garden concept, we want to consider them as a tool for a mental experiment, a vehicle for the new solutions. Together with the users we would like to consider how the allotment gardens could be used nowadays, in what way we could benefit from them – considering the

changing functions, social expectations and needs, analysing statistic data and economic indicators, examining the threats and challenges caused by the climate and demographic changes as well as political and economic crises. We would like to offer to the visitors of the Polish Pavilion a journey to the dream, utopian world. The world of the allotment gardens.

The first visual sign that attracts the attention of visitors even before they enter the pavilion interior is a metal-plastic element placed on the facade, which together with the inscription "Polonia" forms the title of the exhibition: "ROD POLONIA". In its form, it refers to the vernacularly shaped letters crowning usually the gates to the allotment gardens. After entering the historical building where the Polish Pavilion is located, bathed in natural sunlight coming through the glass ceiling, the viewer's attention is drawn to a centrally located, multi-coloured art installation bringing to mind the image of a green island. On the one hand, the form of installation is an exact representation of the archetypal layout of the plot with a summerhouse-gazebo on a scale close to the real one, resembling the typical Polish allotment gardens. On the other hand we see the result of the creative process showing us the new possibilities of using and arranging the space, applying the new technological solutions, as well as showing the trends related to DIY or recycling. The open layout of the space creates an immersive environment that allows visitors to move around in the interior, use the terrace, the house and plot equipment, encouraging them to interact and relax. By mimicking the natural cycle of plant life – by showing the process of growth of climbing plants, drying of herbs and ripening of fruit and vegetable preserves placed in special jars, which lasts throughout the duration of the pavilion's operation – the space of the garden-installation not only provides respite, becoming a stop on the journey through the Biennale's exhibition area, but also allows participants to get to know the rhythm of the micro-garden's biological existence. The form of a gazebo creates a promise to gain back the free time – which becomes increasingly scarce these days. The installation like a some sort of laboratory takes an open, developing, allowing changes form, made of fantasies and dreams, making strong impression in an aesthetic sense. It wraps the pragmatic, modern idea of a micro-house and a micro-garden in a post-modern form of an architectural "Babel tower". Its culmination is created by a striking neon sign in the form of a sun. It refers to the first Family Allotment Garden on Polish soil, the ROD 'Kąpiele Słoneczne' ('FAG Sunbathing') founded in Grudziądz in 1897. The garden-installation cites individualised, fanciful forms characteristic to the allotment architecture, but refers to its semantics.

The installation is complemented by audiovisual material in the form of projections presented inside the garden. Materials documenting the lives of users, abstract shots of the life cycle of plants and instructional films showing how to make specific elements of the plot equipment yourself.

EXHIBITION DESCRIPTION

Installation

KEY WORDS

Recreation – mini holiday, relaxation, contact with nature, free time, integration, public health, social relations, biodiversity. Refuge – home, alternative housing, economy of the space, new models of inhabiting a space. A space of creativity – „do it yourself”, free creative initiative, imagination, bri-collage. Food production – mini farming, urban farms, self-sufficient mini farm, slow food, health, the circular economy, composting.